

УДК 332

Ю. М. Барський,

к.е.н, доцент кафедри фінансів Луцького національного технічного університету

АНАЛІЗ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ОЦІНКИ РІВНЯ СОЦІАЛЬНО ОРІЄНТОВАНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ

У статті здійснено систематизацію методик, що дозволяють в тій чи іншій мірі оцінити рівень соціально орієнтованого розвитку економіки регіону та визначити критеріальні ознаки, що відповідають такому типу економіки.

The article systematized techniques which allow to some extent to assess the level of socially oriented economy of the region and identify criterial features that correspond to this type economy.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, соціально орієнтована економіка, показники соціального та економічного розвитку.

Keywords: socio-economic development and socially oriented economy, indicators of social and economic development.

Вступ. Стратегічною метою економічних перетворень, які і досі відбуваються в Україні є формування соціально орієнтованої економіки регіонів, яке неможливе без комплексного аналітичного дослідження умов та результатів забезпечення збалансованості економічних та соціальних процесів. Соціалізація економіки регіонів можлива лише за умови, коли ефективна економіка і соціальна політика, сильна влада і суспільні інститути знаходяться в постійному конструктивному діалозі. Узагальнення теоретичних розробок стосовно соціальної орієнтації економіки свідчить про відсутність чіткої методологічної бази щодо її формування, функціонування та розвитку. Дослідженнями рівня розвитку соціально орієнтованої економіки займалися В.Гець, З.Герасимчук, І.Вахович, Л.Стрижеус, В.Полішук, інші. Однак, незважаючи на численні дослідження даної проблематики, у вітчизняній економічній літературі відсутні методологічні розробки з визначення рівня соціально орієнтованої ринкової економіки та рівня соціально орієнтованого розвитку економіки регіону з позиції забезпечення збалансованості економічної та соціальної сфер

Постановка задачі. Розглянути окремі методичні підходи до оцінки рівня розвитку соціально орієнтованої економіки регіону, що відповідають такому типу економіки, зокрема співставність економічної ефективності та соціальної справедливості у розподілі ВВП, забезпечення відтворення соціально-економічної системи та її соціально-економічної безпеки, оцінки рівня конкурентоспроможності регіону, і на цій основі – визначити точку соціально-економічної рівноваги.

Результати. Що стосується оцінки рівня соціально орієнтованого розвитку економіки регіону, то на державному рівні Постановою Кабінету Міністрів України №833 від 20.06.2007 року прийнято порядок проведення комплексної оцінки соціально-економічного розвитку Автономної республіки Крим, областей, м. Києва та Севастополя [1].

Комплексна оцінка соціально-економічного розвитку Автономної Республіки Крим, областей, м. Києва та Севастополя (далі - оцінка) проводиться за результатами аналізу соціально-економічного становища відповідних регіонів з метою своєчасного виявлення негативних тенденцій та забезпечення оперативного прийняття управлінських рішень.

На першому етапі рейтингова оцінка здійснюється на основі підрахунку відносних відхилень показників кожного регіону від найкращих значень таких показників інших регіонів за формулою:

$$R_j = \sum_{i=1}^n \frac{x_{\max i} - x_{i j}}{x_{\max i} - x_{\min i}} + \sum_{i=1}^n \frac{x_{i j} - x_{\min i}}{x_{\max i} - x_{\min i}}, \quad (1)$$

де R_j - сума рейтингових оцінок конкретного регіону за кожним з показників, що характеризують окрему сферу соціально-економічного розвитку;

$x_{i j}$ - значення і-го показника j-регіону;

$x_{\max i}$ - максимальне значення і-го показника;

$x_{\min i}$ - мінімальне значення і-го показника;

На другому етапі визначається середнє арифметичне значення суми рейтингових оцінок конкретного регіону за всіма показниками, що характеризують окрему сферу його соціально-економічного розвитку, за формулою :

$$R_{cp j} = \frac{R_j}{n}, \quad (2)$$

де $R_{cp j}$ - середнє арифметичне суми рейтингів конкретного регіону за всіма показниками окремої сфери соціально-економічного розвитку;

n - кількість показників, за якими проводився розрахунок в окремій сфері соціально-економічного розвитку.

На третьому етапі визначається середнє арифметичне значення суми рейтингових оцінок конкретного регіону за усіма сферами його соціально-економічного розвитку за формулою:

$$I_j = \frac{R_{срj}}{m}, \quad (3)$$

де I_j - середня арифметичне суми рейтингів конкретного регіону за усіма сферами соціально-економічного розвитку;

m - кількість сфер соціально-економічного розвитку регіонів, за якими проводиться розрахунок.

За результатами розрахунку визначається місце кожного регіону в рейтингу за усіма сферами соціально-економічного розвитку та окремими сферами такого розвитку. Найкращим вважається регіон, середнє арифметичне значення суми рейтингових оцінок якого має найнижче значення.

Колектив авторів під редакцією В.М.Гейця розраховують соціальну та економічну ефективність від реалізованих програм соціально-економічного розвитку. Розрахунок соціальної ефективності здійснюється за формулою [2,с.215]:

$$E_c = k_1 / k_0, \quad (4)$$

Де k_1, k_0 - відносні темпи приросту в поточному і базовому періодах відповідно.

$$k_1 = \frac{\Delta Z_1}{Z_1}, k_0 = \frac{\Delta Z_0}{Z_0}, \quad (5)$$

Де Z_1, Z_0 - середньорічна чисельність зайнятих у регіоні, розрахована за методологією МОП, у поточному й базовому періодах відповідно, тис.осіб; $\Delta Z, \Delta Z_0$ - зміна чисельності зайнятих у регіоні у поточному й базовому періодах відповідно.

Економічну ефективність можна обчислити із використанням співвідношення розмірів фінансування різних напрямів діяльності служби зайнятості.

На думку Л.Стрижеус, рівень соціальної орієнтації розвитку економіки регіону не може бути оцінений за допомогою якогось одного часткового показника. Він є „середньозваженою оцінкою” сукупної дії багатьох показників, а тому слід відбирати первинні статистичні показники й розраховуватися узагальнені індикатори соціальної орієнтації розвитку економіки регіону (показники економічного розвитку, соціального розвитку, соціальної безпеки регіону) [3].

На її думку, рівень економічного розвитку регіону характеризують 18 показників, 16 з яких є стимуляторами, інші 2 – дестимуляторами. Для характеристики соціального розвитку регіону було обрано 27 показників, серед яких також є як показники - стимуляторами, так і де стимуляторами [3].

Для оцінки рівня соціально орієнтованого розвитку вона використовує наступну систему показників [3]:

1. Показники економічного розвитку регіону (валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу, грн.; індекси обсягу продукції промисловості, %; індекси продукції сільського господарства, %; індекси обсягів виконання будівельних робіт; роздрібний товарооборот підприємств у розрахунку на одну особу, грн.; індекси продуктивності праці у промисловості; вантажооборот автомобільного транспорту, млн. т/км; щільність залізничних колій, км. шляхів на тис. км2 території; обсяги інвестицій в основний капітал у розрахунку на одну особу, грн.; Обсяги прямих іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу, дол. США; коефіцієнт покриття експортом імпорту товарів; введення в дію основних засобів, млн. грн.; кількість зареєстрованих малих підприємств у розрахунку на 10 тис. населення, од.; кількість інноваційно активних підприємств,од.; рівень інфляції, %; обсяги реалізованих послуг у розрахунку на одну особу, грн.; наявність парку обчислювальної техніки, тис. %; частка збиткових підприємств, %.

2. Показники соціального розвитку регіону (коефіцієнти народжуваності населення, кількість народжених у розрахунку на тис. наявного населення; коефіцієнти дитячої смертності, кількість померлих дітей віком до одного року у розрахунку на тис. народжених; співвідношення номінальної заробітної плати до прожиткового мінімуму, %; грошові доходи у розрахунку на одну особу, грн.; грошові витрати і заощадження населення у розрахунку на одну особу, грн.; рівень безробіття за методологією МОП, %; навантаження на одне вільне робоче місце, осіб. Забезпеченість населення житлом, м2 на одну особу; забезпеченість населення домашніми телефонними апаратами, од. на 100 сімей;

кількість лікарів у розрахунку на 10 тис. осіб; кількість лікарняних ліжок у розрахунку на 10 тис. жителів, од.; планова ємність амбулаторно-поліклінічних закладів, відвідувань за зміну у розрахунку на 100 тис. жителів; охоплення дітей дошкільними закладами, % до кількості дітей відповідного віку; кількість студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації у розрахунку на 10 тис. населення, осіб; обсяги науково-технічних робіт виконаних власними силами наукових організацій на одну особу, грн.; відвідування населенням закладів культури, кількість відвідувань на 100 чол.; рівень злочинності, кількість зареєстрованих злочинів на 100 тис. населення; частка населення незайнятого трудовою діяльністю до загальної чисельності економічно активного населення; відношення різниці між чисельністю громадян, що шукають роботу, та заявленими підприємствами до загальної чисельності зайнятих в економіці; коефіцієнт депопуляції населення; міждержавна міграція; міжрегіональна міграція; викиди шкідливих речовин в атмосферу, тон/кв. м; частка оплати праці у структурі доходів населення регіону, %; кількість спеціалістів, які виконують науково-технічні роботи, осіб на 1000 чол.; споживання основних продуктів харчування, % від норми.

На цій основі здійснюється побудова початкової інформаційної бази. Вона включає комплекс необхідних для діагностики первинних статистичних показників $X = \{x_{kj}\}$, де k – номер групи, $k = 1,2,3$; (1- економіка, 2- соціальний розвиток, 3- соціальна безпека), j – номер показника в k -й групі, $j = \overline{1, m_k}$; m_k - кількість показників в k -й групі.

Розрахунок узагальнюючих групових індексів (економічного та соціального розвитку) здійснюється за формулою [3]:

$$I_{ik}^t = \sqrt[t]{\prod (1 + z_{ij}^t)} - 1, \quad (6)$$

де I_{ik}^t - груповий індекс розвитку k -ї підсистеми i -го регіону в t -му періоді, $i = \overline{1, n}$, $k = 1,2,3$, $t = \overline{1, T}$.

Інтегральний індекс соціально-орієнтованого розвитку економіки регіону розраховується, виходячи зі значень групових індексів за формулою [3]:

$$I_i = \sqrt[n]{Ie^t * Ic^t}, \quad (7)$$

де I_i - інтегральний індекс соціально-орієнтованого розвитку економіки i -го регіону в t -му періоді.

В. Поліщук у своїх дослідженнях визначає рівень сталості розвитку через співставлення економічного, соціального та екологічного рівнів розвитку регіону. Для оцінки рівня сталості розвитку регіону використовує індекс сталості. Даний показник формується на основі певної множини комплексних індексів сталого розвитку регіону [4]:

$$ISDR_j = \{I_{v,j} | v = \overline{1, p_j}\}, \quad (8)$$

де $ISDR_j$ – рівень сталого розвитку j -ого регіону (регіональної СЕЕ системи);

$I_{v,j}$ – множина v -их комплексних індексів сталого розвитку j -ого регіону;

p_j – кількість комплексних індексів сталого розвитку j -ого регіону;

j – загальна кількість регіонів, що досліджуються ($j = 1..27$).

Множина комплексних індексів сталого розвитку регіону формується на основі множини стандартизованих індексів сталого розвитку регіону [4]:

$$I_{v,j} = \{I_{d,j} | d = \overline{1, l_j}\} \tag{9}$$

де $I_{d,j}$ – множина d -их стандартизованих індексів сталого розвитку j -ого регіону;

l_j – кількість стандартизованих індексів сталого розвитку j -ого регіону.

Кожен стандартизований індекс сталого розвитку формується на основі двох множин – множини показників-стимуляторів та множини показників-дестимуляторів [4]:

$$I_{d,j} = M_{vd,j} \cup N_{vd,j} \tag{10}$$

$$M_{vd,j} = \{i_{vdm,j} | k = \overline{1, m_{vd,j}}\} \tag{11}$$

$$N_{vd,j} = \{i_{vdn,j} | k = \overline{1, n_{vd,j}}\} \tag{12}$$

де $M_{vd,j}$ – множина показників-стимуляторів сталого розвитку j -ого регіону;

$N_{vd,j}$ – множина показників-дестимуляторів сталого розвитку j -ого регіону;

$i_{vdm,j}$ – m -ий показник-стимулятор сталого розвитку j -ого регіону;

$i_{vdn,j}$ – n -ий показник-дестимулятор сталого розвитку j -ого регіону.

Серед показників-стимуляторів соціального розвитку регіону він виділяє такі [4]: 1) демографічні показники: загальна чисельність населення регіону, тис. чол.; загальна кількість народжених у регіоні, чол.; загальна кількість укладених шлюбів у регіоні, од.; відношення іммігрантів до загальної чисельності населення регіону, %; загальна чисельність економічно активного населення у регіоні, тис. осіб.; відсоток жінок, що працюють на державній службі, до загальної кількості працівників у даній галузі у регіоні, %; 2) освітні показники: відношення осіб, що здобувають освіту до загальної кількості населення регіону, %; загальна кількість студентів ВНЗ III-IV рівнів акредитації на 10 000 населення регіону, чол.; 3) показники, що відображають кримінальну ситуацію: відношення кількості розкритих злочинів до загальної кількості скоєних на території регіону, %; 4) показники, що характеризують доходи та працю населення: валовий обсяг доходів населення, що проживає на території регіону, млн. грн.; середня місячна заробітна плата у регіоні, грн.; відношення кількості працюючого населення до загальної кількості населення, %; частка середньорічної кількості найманих працівників малих підприємств у їх загальній кількості, %; 5) показники соціальної інфраструктури: обсяг приватного житлового фонду у регіоні, тис. кв. м; загальна кількість закладів культури та мистецтва на території регіону, од.; середньодобовий обсяг місцевого телерадіомовлення державних телерадіоорганізацій у регіоні, год; загальна кількість домашніх телефонів на 10 000 чол., тис. шт.; загальна кількість легкових автомобілів у приватній власності у регіоні, тис. шт.

Показники-дестимулятори соціального розвитку регіону включають наступні показники [4]: 1) демографічні показники: відношення емігрантів жителів регіону до загальної чисельності населення регіону, %; загальна кількість померлих у регіоні, чол.; загальна кількість розлучень у регіоні, од.; відсоток керівників у державній службі, до загальної кількості працюючих у даній галузі у регіоні, %; 2) показники, що характеризують охорону здоров'я: відсоток інвалідів у загальній чисельності населення, що проживає у регіоні, %; загальна кількість хворих на важкі хвороби (ВІЛ/СНІД, активний туберкульоз), вперше виявлених у житті, на 10000 населення регіону, чол.; 3) показники, що відображають кримінальну ситуацію: частка осіб, що вчинили злочини до загальної чисельності населення регіону, %; виявлено злочинів економічної спрямованості, од.; 4) показники, що характеризують доходи та працю населення: рівень безробіття у регіоні, %; валовий обсяг витрат населення, що проживає на території регіону, млн. грн.; заборгованість із виплати заробітної плати, млн. грн.

Показники, що характеризують економічний розвиток регіону, також поділяються на показники-стимулятори та показники-дестимулятори. До показників-стимуляторів економічного розвитку регіону на його думку, варто віднести наступні показники [4]: 1) показники ВРП регіону: загальний обсяг ВРП, млн.грн.; 2) показники виробництва продукції та наданих послуг: індекс обсягу продукції промисловості у регіоні, %; індекс обсягу продукції сільського господарства у регіоні, %; обсяги обороту роздрібною торгівлі, млн. грн.; обсяг роздрібного товарообороту підприємств, млн.грн.; вантажоперевезення автомобільного транспорту на території регіону, млн. т; введено в експлуатацію житла в регіоні, тис.кв.км; індекс обсягу виконання будівельних робіт, % до попереднього року; загальний обсяг продукції, робіт та послуг лісового господарства, млн. грн.; загальний обсяг основних засобів у регіоні, млн. грн.; 3) показники, що відображають стан фінансів регіону: відсоток інвестування в основні засоби регіону, %; 4) показники платіжного балансу регіону: обсяг експорту товарів, вироблених на території регіону, млн. дол. США; обсяг експорту послуг, наданих регіоном, млн. дол. США.; 5) показники, що характеризують рівень підприємництва регіону: загальна кількість суб'єктів ЄДРПОУ, зареєстрованих на території регіону, од.; обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) малих підприємств за регіонами, млн. грн.; відсоток підприємств, які одержали прибуток, до загальної кількості підприємств, %.

У свою чергу до показників-дестимуляторів економічного розвитку регіону віднесено [4]: 1) показники, що відображають стан фінансів регіону: індекс споживчих цін регіону, %; кредиторська заборгованість підприємств регіону, млн. грн.; дебіторська заборгованість підприємств регіону, млн. грн.; 2) показники платіжного балансу регіону: обсяг імпорту товарів, ввезених на територію регіону, млн. дол. США; обсяг імпорту послуг, наданих регіоном, млн. дол. США; 3) показники, що характеризують підприємства регіону: відсоток підприємств, які одержали збиток, до загальної кількості підприємств, %; збиток від звичайної діяльності до оподаткування збиткових підприємств, млн. грн.

В своїх дослідження І.Кондіус пропонує використовувати коефіцієнт стійкості розвитку соціо-еколого-економічної сфер. З цією метою автором пропонується провести аналіз показників, які відображають рівень соціального розвитку регіону. Запропоновано розраховувати наступні коефіцієнти: індекс стану трудових ресурсів, індекс демографічного стану, індекс девіантного навантаження, індекс розвитку соціальної інфраструктури, індекс комфортного проживання населення, індекс рівня освіти, індекс рівня соціальної справедливості, індекс рівня стану здоров'я населення [5].

Для оцінки рівня економічного розвитку регіону пропонується розрахунок наступних індексів: індекс господарської діяльності, індекс фінансового забезпечення, індекс інвестиційної активності, індекс науково-технічного розвитку, індекс зовнішньоекономічної діяльності [5].

Рівень соціо-еколого-економічного розвитку регіону І.Кондіус пропонується обчислювати на основі порівняння відповідних показників з еталонними, з поділом ознак на стимулятори та дестимулятори, що на її думку, дає зважену та найбільш об'єктивну інтегральну оцінку, в порівнянні з іншими методами зведення часткових показників до інтегрального. Рівень стійкого розвитку регіону буде розраховуватись з врахуванням як рівня соціо-еколого-економічного розвитку, так і коефіцієнта збалансованості (розбалансованості) регіональної системи.

На основі усіх попередніх перетворень та обчислень проводиться розрахунок інтегрального рівня соціального, екологічного та економічного розвитку регіону, за наступним алгоритмом [5]:

$$1) \bar{C}_0 = \frac{\sum_{i=1}^n C_{i0}}{n} \tag{13}$$

$$2) S_0 = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (C_{i0} - \bar{C}_0)^2}{n}} \tag{14}$$

$$3) C_0 = \bar{C}_0 + 2S_0 \tag{15}$$

$$4) D_i = 1 - \frac{C_{i0}}{C_0}, \quad (16)$$

де D_i – показник розвитку;

C_0 – відстань між окремими точками-одиницями та еталонним значенням (вектором P_0).

На основі зазначених формул розраховуються інтегральні показники рівня соціального, екологічного та економічного розвитку для усіх регіонів держави. Інтерпретуються зазначені показники наступним чином: чим ближчим є рівень відповідної складової до одиниці, тим кращою є ситуація в регіоні. Отримані вектори показників кожного типу, створюють можливості співставлення регіонів за рівнями кожної із складових соціо-еколого-економічного розвитку, через присвоєння їм відповідних рангів [5].

Висновки. Таким чином, розглянуті окремі методичні підходи до оцінки рівня розвитку соціально орієнтованої економіки регіону не дозволяють у повній мірі оцінити основні критерії, що відповідають такому типу економіки, зокрема співставність економічної ефективності та соціальної справедливості у розподілі ВВП, забезпечення відтворення соціально-економічної системи та її соціально-економічної безпеки, оцінка рівня конкурентоспроможності регіону, і на цій основі – визначити точку соціально-економічної рівноваги. За умови недотримання цих визначальних характеристик, їх оцінки, регіон не здатен буде перейти на модель соціалізації економіки, а регіональні органи влади не зможуть забезпечити реалізацію стратегічних імперативів розвитку соціально орієнтованої економіки регіону.

Список використаних джерел

1. Постанова Кабінету Міністрів України №833 від 20.06.2007 року .- режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
2. Державні цільові програми та упорядкування програмного процесу в бюджетній сфері. За ред. В.М.Гейця. К.: НВП Видавництво «Наукова думка» НАН України. – 382 с.,
3. Л.В.Стрижеус. Формування регіональної політики соціально орієнтованого розвитку економіки :Дис. На здобуття наук. ступ. Канд. Наук 8.00.05 /Людмила Василівна Стрижеус.-Л.,2009.-221 с.
4. В.Г.Поліщук. Стимулювання сталого розвитку регіону: Дис. На здобуття наук. ступ. Канд. Наук 8.00.05 /Вадим Григорович Поліщук.-Л., 2010.- с.287
5. Кондіус І.С. Прогнозування стійкого розвитку регіону: Дис. На здобуття наук. ступ. Канд. Наук 8.00.05/ Інна Степанівна Кондіус.-Л.-2008.- с.455

Стаття надійшла до редакції 13.03.2012 р.

ТОВ "ДКС Центр"